

Príspevek k dejinám českého úředního jazyka ve Slezsku.

Antonín Glos.

Na zemském sněmu slezském projednáván byl 18. dubna 1861 návrh výboru na uveřejňování oficiálních stenografických zpráv o jednání sněmu i v slovanském zemském jazyku (in slavischer Landessprache¹).

Rozproudila se laická a málo věcná debata o otázce, jaká je slovanská řeč ve Slezsku, mluveno o řeči moravské, polské, české (böhmische, wasserpölakisch;²) o spisovné češtině pravil posl. Dr. Hein, pozdější ministr spravedlnosti, že venkovský lid by lépe rozuměl zprávám německy, než v spisovné řeči české vydaným. Ukazovala se tehdy zvláště mimo sněm a mimo kruhy české snaha povýšiti nářečí opavské na spisovnou řeč.³) —

Poslanec Žlik odmítl název »wasserpölakisch«, Dr. Prulek žádal zvláště pro Těšínsko spisovnou polštinu, »um die Einheit und Ordnung und leichtere Schlichtung der ohnehin schwierigen Sprachenfrage zu befördern«. —

Bývalý místopředseda slezský svob. pán z Kalchbergu, jenž byl poradcem u vydání pověstných ministerialních nařízení z roku 1851, doporučoval jako poslanec spisovnou řeč polskou a českou; neměl dobrých zkušeností, když vydáváje nařízení v záležitostech vyvazovacích, užil pro Těšínsko i Opavsko dialektu, zemské zákonníky však vydával v překladech v řeči spisovné.⁴)

Z rozprav sněmovních je vidno, že zemský sněm, zvláště němečtí poslanci, neznali řeči české a polské, se v jazykových poměrech Slezska vůbec nevyznali, ač chtěli řešiti i otázku jazykové rovnoprávnosti alespoň pro zprávy sněmovní.

Úprava užívání řeči slovanských, vlastně dialektů, spočívala stále na nařízeních z dob Bachových, neboť ministerialní nařízení ze 27. července 1861, č. 6099 Slezska se netýkalo;⁵) faktický, nikoliv právní

¹) Officielle stenographische Berichte über die Verhandlungen des schles. Landtages, 1861, str. 97 a násl.

²) Němečtí historikové slezští jako na př. Faustinus Ens mluvili o »Zwittersprache« (Das Oppaland). Ens neznal česky. Bylo anachronismem. mluví o t. zv. moravské spisovné řeči a contr. české, před rokem 1848 podnikané pokusy o t. zv. moravskou spisovnou řeč F. D. Trnkou, V. Zia-kem, C. Kampelíkem a z části i A. V. Šemberou odmítl již František Pa-lacký a Jungmann. Viz: Albert Pražák: Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrova, 1922, zvláště, str. 182.

³) Opavský Týd. 1882, č. 47 a násl. Slezské příběhy 1860—1882.

⁴) Překlady pořizoval po dlouhou dobu vládní rada Leopold Svo-boda, šl. z Fernova, organisátor Slezska v době absolutismu, známý če-ský togograf a genealog. V. Prasek V. M. O. č. 5: Vládní rada Leopold Svoboda šl. z Fernova.

⁵) Alfred Fischel: Das oesterreichische Sprachenrecht, č. 270. tento stav nebyl přijímán bez odporu v obyvatelstvu českém (i polském), jak prokazují četné zprávy Opavského Besedníku.⁶)

Nový pokus o úpravu jazykovou nařízením stal se za ministerstva Taaffeova;⁷⁾ správce ministerstva spravedlnosti Dr. Pražák vyžádal si od presidenta mor.-slez. vrchního soudu zemského dobrozdání o otázce, zda a za jakých modalit by se dalo i ve věvodství slezském provést jazykové nařízení z 19. dubna 1880 vydané pro Čechy a Moravu. (Taaffe-Stremayrovo jazykové nařízení.)⁸⁾

Otázkou pohnuly zvláště i různé petice o provedení rovnoprávnosti a schůze lidu.

Dobrozdání vyznělo v tyto návrhy:⁹⁾

1. Soudcovští úředníci ve všech z části Slovyany obývaných okresech mají býti alespoň slovem mocni dialektu.

2. Stranám mocným jen dialektu budiž dovoleno, aby v občanských a trestních věcech mohli jednati ve své řeči.

3. Protokoly jednání buďtež jako dosud sepisovány německy, toliko vyjádření stran, na jejichž přesném znění záleží, buďtež v řeči (dialektu) strany protokolována.

4. Podání, jež zhotovily strany a jež nevyžadují podpisu advokáta a jsou sepsána dialektem v okrese obvyklém, nebuďtež proto zamítána.

5. Vyřízení buď německé, stejně i jiné opatření; ústní prohlášení soudních rozhodnutí jako v bagat. řízení, též trestních rozsudků, má býti přípustno i v dialektu, pakliže i jen jedna strana je pouze dialektu mocna.

6. Též státní zástupce a obháje mají v řízení proti stranám jen dialektu mocným, pokud možno užívati dialektu v okrese obvyklého, obžalovanému srozumitelného; jinak ať prohlášení ztlumočí předseda.

Doporučuje se tyto zásady precisovati ve formě normy soudům vydané a vydati tuto normu soudům v Opavě, Bilovci, Klimkovicích a Vítkově. Krajskému soudu těšínskému a všem okresním soudům těšínským (23. dubna 1881).

Návrh nezaváděl žádných novot, zkonkretisoval z poznatků nezákonné praxe toliko ledabylé zásady ministerialních nařízení z roku 1851, nedotýkal se jazykové praxe vrchního zemského soudu, mluvil pouze o nářečích lidu v tom kterém okrese obvyklých, jimž vlastně jako nářečím nelze přiznati rovnoprávnosti.

Podklad tohoto dobrozdání tvořila statistika národnostní a dialektová pořízená zemskou vládou slezskou na výnos ministerstva vnitra z 23. dubna 1880 ad 704 M. J.,¹⁰⁾ ovšem byla statistika ta pracována tak, že ethnograf i dialektolog by ji musil prohlásiti za bezcennou a neupřitebnou.

⁶⁾ Opavský Besedník 1861—1865; v 5. sezení slezského sněmu z 21. března 1899 vylíčil poslanec Hrubý podrobně vývoj jazykové otázky, když odůvodňoval návrh na dosazení výboru, jenž by v rámci kompetence zemské se radil o jazykových poměrech i provedení rovnoprávnosti ve Slezsku. (Off. sten. Berichte.)

⁷⁾ Dr. Artur Skedl: Der politische Nachlass des Grafen Eduard Taaffe, 1922; objemný spis o jazykových otázkách Slezska nemá zpráv, týká se vůbec poskrovnu Slezska.

⁸⁾ Alfred Fischel l. c. čís. 373, 374.

⁹⁾ Jazyková nařízení pro Slezsko, akta mor. slez. vrchního soudu. Předehru Pražákových jazykových nařízení pro Slezsko vylíčuje Ant. Otahal, redaktor Opavského Týd. v článku »Z politických bojů ve Slezsku«, Mor.-slez. Revue VII, o něj opírá se i Jan Kapras: Český úřední jazyk ve Slezsku. Otahal čerpá hlavně z Opavského Týd.

¹⁰⁾ Dr. Antonín Glos: Příspěvek k dějinám českého úředního jazyka ve Slezsku. Časopis pro právní a státní vědu, ročník V., číslo VI., str. 218.

telnou; byla sdělána ad hoc, aby se zdůvodnila domnělá roztržiténost dialektů i domnělá skutečnost, že lidu je česká řeč spisovná nesrozumitelná; tak objevovalo se ve Slezsku 5 (!) slovanských nářečí. (47.66% mluví jen německy, 7.02% německy a česky, 7.39% německy a polsky, 6.13% česky, 13.90% jen polsky, 5.36% česky s polštinou, 11.22% polsky s češtinou, polsky se slovenštinou 1.26%.)

Dobrozdání poukazovalo na to, že v okresích německých vůbec česky ani se jednat nemůže, nejen pro jazykovou neznalost úřednictva, ale i pro odpor obyvatelstva, jenž prý ve svých konsekvencích se nedá ani odhadnouti; užívání slovanských řečí nutno obmeziti proto pouze na okresy z části Slovanu obývané (Opava, Vílkov, Bilovice, Klimkovic a okresy těšínského kraje).

Dobrozdání trvalo na tom, že je vůbec nemožno určití, u kterých soudů by spisovná řeč polská a u kterých spisovná řeč česká se měla prohlásiti za řeč soudní; uznati spisovnou řeč polskou na Těšínsku za výlučnou řeč soudní odpíralo by prý historickému vývoji.

Jaká spisovná řeč měla by prý se uplatniti v okresích Opava, Bílovec, Klimkovic, kde se mluví česky a wasserpolnisch aneb na Těšínsku, kde se mluví polsky a polskočesky? Nedostatek středních škol¹⁴⁾ slovanských způsobuje, že kandidáti soudnictví nemají možnost přiučiti se řeči spisovné, z Moravy nelze dosazovati soudce do Slezska, poněvadž by se ukřivdilo rodilým Slezanům, ale ani Poláky nelze z Haliče na Slezsko povolati, poněvadž neznají dobře německy.

Již zpráva z 11. prosince 1871, č. 5090 tvrdila arcit nesprávně, že slovanské obyvatelstvo ve Slezsku není ani české, ani polské spisovné řeči znalé (vydávání Op. Bes. 1861—1865, Op. Týd. od 17. září 1870 v Opavě, polských listů v Těšíně i úředních překladů zákonů zemských v spisovné řeči české a polské atd. prokazovalo opak, rovněž i vyučování na vesnických školách českých a polských, arcit Zeynkovým nařízením z r. 1873 a 1875 zutrakvisovaným).

Dobrozdání poukazovalo hlavně také na technické obtíže.

Výnosem z 10. srpna 1881, č. 6469 žádalo ministerstvo spravedlnosti, aby se ještě zjistilo: jak se chovaly soudy, počínaje 1. červencem 1850 ode dne aktivování zeměpanských úřadů a soudů až do vydání minist. nařízení z roku 1851 v jazykové otázce a jaké normy byly směrodatné, dále jak jednaly soudy před rokem 1850 a který jazyk považovaly za jazyk v zemi obvyklý. (§ 13. ob. řádu soud.)

Zpráva o těchto šetřeních pronikla i na veřejnost, jak nasvědčují soudobé novinářské zprávy českých i německých listů.

Tato šetření o úřadování v době předbřeznové a v době rostoucí reakce mohla míti zajisté jen historický význam pro otázku, která se měla řešiti v době ústavní a za platnosti zvláště čl. XIX. stát. zákł. zákona rakouského nemohla míti významu, nehledě již ani k tomu, že národnost měla v životě veřejném zcela jiný význam než v době státu policejního a absolutistického a že zejména v době předbřeznové český národ kulturně se teprve vyvíjel.

¹⁴⁾ První česká střední škola na Slezsku bylo české soukromé nižší gymnasium v Opavě založené Ú. M. Š. roku 1883 po velkých bojích; tu dokazována zase nepotřebnost českého ústavu. Viz Hye: Sammlung der nach gepflogener öffentlicher Verhandlung geschöpften Erkenntnisse des k. k. oesterr. Reichsgerichtes, VI. díl, 1883, č. 265, Říšský soud odmítl důvody politické i administrativní oportunitý, jak je hájilo ministerstvo, když zamítlo žádost M. O. o povolení zříditi české gymnasium.

Zprávy opavských soudů zněly, že patrimonialní úřady, zeměpanské soudy, kommunální soudy, hospodářské úřady, vévodské zemské právo zpravidla úřadovaly německy, aniž lze zjistiti, dle které normy se řídily (patrimonialní soudy na Vítkovsku měly české pozůstalostní protokoly o pozůstalostech z českých vesnic).

Na Těšínsku byly leckde příznivější poměry, těšínský krajský soud úřadoval ale německy, řídil se normou § 13. ob. ř. s., odmítнув polské žaloby Dra. Klukilo, že nejsou v řeči v zemi obvyklé sepsané. (Tyto polské žaloby daly podnět k vydání min. nařízení z roku 1851 pro soudy); v trestních věcech protokolovány výpovědi svědků a obviněných v dialektu, neznaly-li strany německy, Fryštát sepisoval tak i rozsudky v přešupkových věcech atd.

Srovnání návrhů presidenta vrch. zem. soudu mor.-slezs. s Pražákovým nařízením pro Slezsko ze dne 12. října 1882, č. 15.847¹²⁾ ukazuje, na kolik se návrhy skutečně uplatnily. Na Slezsku jazykové nařízení se neměnilo, popřelo rovnoprávnost i rovnocennost, i nazváno nařízením »nerovnoprávnosti«.¹³⁾

Ačkoliv jazykové nařízení Pražákovy rovnoprávnosti národní se nepřiblížilo a ačkoliv pouze precisovalo praxi vyrostlou z nezákonných ministerialních nařízení z roku 1851, neposkytující vlastně českému jazyku ve Slezsku práva, tak přece vyskytovaly se tlakem politických poměrů ihned případy renitence soudců proti tomuto nařízení, vrácena česká podání, ano i české přílohy německých podání.

¹²⁾ Alfred Fischl I. c. č. 383.

¹³⁾ O. T. 1882, č. 43.